

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורינו הרב יהודה גנס שליט"א שבתות דברים (חזון) ואתחנן (נחמו) ע"א:

בדין חובת הקריעה על ערי יהודה וירושלם והמקדש

[א] שו"ע או"ח תקס"א א': "הרואה ערי יהודה בחרבנן אומר וכו' וקורע". וכתבו האחרונים (עיר הקודש והמקדש להגרימ"ט זצ"ל, קו' אחר כתלנו להגר"ש דבלצקי שליט"א ועוד) שלא נהגו כיום לקרוע על ערי יהודה משום שאין אנו יודעים את מקומם המדויק של ערי יהודה העתיקות. ומ"מ לענין חברון שידוע לנו שבאיזור מערת המכפלה היה ישוב עתיק לכאור' היה צריך לקרוע, אולם לא נהגו כן, ועיין בשע"ת מש"כ בזה בשם הברכ"י.

[ב] שם ס"ב: "הרואה ירושלים בחרבנה אומר וכו' וקורע", וכתב שם המ"ב שאף אם יושבים בה ישראלים, כיון שהישמעאלים מושלים עליהם מיקרי בחרבנה. ולענין זמננו שירושלים נמצאת תחת שלטון ישראל יש שכתבו (עיין אג"מ ועוד) דלא מיקריא בחרבנה, אולם כבר תמה ע"ז הגרשז"א (מנחת שלמה קמא סי' ע"ג), שכל זמן שאנו רואים את ירושלים מלאה בתי תפלות פשיטא דמיקריא בחרבנה, (ויתכן דכפי המצב כיום לית מאן דפליג בזה, ואכ"מ). ומ"מ בפועל לא ראינו כמעט כיום מי שקורע על ירושלים, וצ"ב טעם המנהג.

[ג] שם: "וכשרואה בית המקדש אומר וכו' וקורע", ולענין זה ליכא מאן דפליג שגם בזמננו הרואה את המקדש חרב חייב לקרוע.

והגרימ"ט שם יצא לרון מה נקרא לראות את המקדש חרב, האם דוקא כשרואה את רצפת העזרה או גם ברואה הכותל או כיפת הסלע, ומסיק ע"פ דברי הב"ח שגם הרואה הקובה (היינו כיפת הסלע) חייב לקרוע. והנה אף שאין דברי הב"ח צריכים ראייה (וגם לולא שהיה כותב כן הב"ח, לכאור' כן פשוט מסביר שאין לך ראיית החרבן גדולה מזו מלראות במקום המקדש את אותו שיקוף משומם, וכנבואת דניאל בסוף ספרו), מ"מ כתב הגרימ"ט להוכיח כן ממש"כ הרמב"ם שהרואה קודם המקדש ואח"כ את ירושלים כגון שבא מדרך המדבר קורע על המקדש ומוסיף על הקרע כשרואה את ירושלים, וכתב הגרימ"ט שבמצאיאות גם הבא מדרך המדבר דהיינו מכיוון הר הזיתים לא יראה את רצפת העזרה קודם לירושלים אלא את הכיפה, ועל כרחך שראית הכיפה נחשבת לראית המקדש חרב.

ולענ"ד ראיתו צ"ב דהלא דברי הרמב"ם הינם פירוש על מה שאמרו בגמ' מו"ק כו. שכן הוא הדין ברואה המקדש תחילה, ומפרש לה הרמב"ם דלא כרש"י שפי' שבא התוך תיבה אלא בבא דרך המדבר, והלא דברי הגמ' נאמרו קודם שנבנתה אותה קובה (וכמדומני שאף בזמן הרמב"ם עוד לא היתה קיימת), וע"כ דשייך במציאות בבא דרך המדבר לראות את רצפת העזרה קודם ראיית ירושלים, וצ"ע.

[ד] ואמנם לענין רואה הכותל בלבד צ"ע אם חייב לקרוע, די"ל דמכיון שרואה רק את חומת הר הבית וגם אינו רואה החרבן אינו חייב לקרוע, ומאידך י"ל דמכיון שידוע לכל שזהו שריד בית מקדשנו כל שרואה הכותל מיקרי רואה המקדש חרב.

וראית בקו' אחר כתלנו שכתב שהמנהג בירושלים לקרוע גם על ראית הכותל בלבד, וקצ"ע בזה דלפי המציאות כיום כמעט לא שייך לראות את הכותל בלי לראות גם את הכיפה אא"כ משפיל האדם עינו, וקשה א"כ לומר שיש מנהג בזה, ואולי קודם תש"ח שהרחבה היתה צרה מאוד לא היו רואים הכיפה ואעפ"כ היו נוהגים לקרוע, ועדין צ"ע בזה. (ועכ"פ הרוצה לקיים מצות קריעה כתיקונה יקפיד לראות גם הכיפה).

[ה] נחלקו הראשונים בגדר חובת הקריעה, דלרמב"ם חובת הקריעה על המקדש כקורע על אביו ואמו, דהיינו שחייב לקרוע את כל בגדיו עד שיגלה את לבו, ולראב"ד והרמב"ן דין הקריעה כקורע על שאר קרובים, דהיינו שקורע את בגדו העליון טפח. (ורק לענין שאסור לאחות הבגד לעולם הושתה קריעה זו לדין הקריעה על אביו ואמו).

והשו"ע (סימן תקס"א סעיף ד') פסק כהרמב"ם, אולם כתבו האחרונים שלמעשה המנהג להקל בזה כדעת הראב"ד והרמב"ן.

והנה לענין קריעה על שאר קרובים נחלקו הט"ז והש"ך ביו"ד ש"מ אם לקרוע את החליפה או את החולצה, ולכו"ע אם בשעת הקריעה לא היה לבוש בחליפה יקרע את החולצה, וא"כ למעשה לעניננו הרוצה לקיים המצוה כתיקונה (וחס על החליפה משום הפסד מרובה) יקפיד להוריד את החליפה קודם שרואה את הכיפה (ולכתחילה קודם שרואה הכותל, וכנ"ל), ויקרע טפח בחולצתו כנגד חזהו. (ועיין בקו' אחר כתלנו שכתב שבדיעבד גם ראה כבר המקדש יכול להוריד החליפה ולקרוע את החולצה). וסדר האמירה וההשתחוויה בשעת הקריעה התבאר במ"ב סימן תקס"א סעיף ו' יעו"ש.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

לאחר שקרע יכול להחליף הבגד באחר, אולם לא ישים שם סיכה כל אותו היום, שדין קרע זה הוא שאינו נשלל כל אותו היום, וכמבואר במ"ב שם ס"ק ט"ו, אולם נשים שוללות מיד, וכמבואר ביו"ד סי' ש"מ.

זן יש שנהגו להקנות הבגדים זה לזה ועיי"ו להיפטר מקריעה שהרי אסור לאדם לקרוע את בגד חברו בלא רשותו, ודנו בזה אחרוני זמננו האם הועילו בזה או דלא הוי אלא כהערמה בעלמא. ועכ"פ פשיטא דאף אם מועילה עיצה זו, לא אריך למעבד הכי ולחפש טדצקי להיפטר מהמצוה, והלא באבילות על קרוביו לא היה עולה על דעת האדם לעשות כן, ואין זה אלא משום שאין אנו מרגישים באמת את הצער על החרבן.

זן ונראה פשוט שלכו"ע לא מהני הפקר להיפטר מהקריעה, כ"ז שלא זכה אחר בבגדו, דהלא אין דין שיהיה הבגד שאותו קרוע שלו, אלא שאסור לקרוע את בגד חברו משום גזל, ובבגד הפקר פשיטא שחייב לקרועו, וכדמוכח מדברי הט"ז והש"ך יו"ד סימן ש"מ סכ"ח.

חן והנה הפטור מלקרוע וקרוע נראה שעובר משום כל תשחית. ויש לעיין במי שיכול לקרוע בגד ישן וקרוע בגד חדש האם עבר משום כל תשחית, (וכעין מה שאמרו שבת ק"מ האי מאן דאפשר ליה למיכל נהמא דשערי ואכל דחיטי קעבר משום כל תשחית, עיי"ש).

אולם נראה דאם עושה כן כדי להראות תוקף צערו על החרבן, (בפרט אם רואה המקדש לראשונה), אדרבה מצוה קעביד, וכדמציינו בגמ' מו"ק כד. דרבי יוחנן קרע על רבי חנינא תליסר איצטלי דמילתא, (ובירו' שם ריש ה"ח אמרו דאפיק מנא טביי דשובתא ובוזעין – פי' הוציא את בגדי השבת הטובים וקרעם).

טן בשע"ת (תקס"א ב') הביא משו"ת הרדב"ז שמה שנהגו שיהיה בירושלים אף שלא ראה המקדש ל' יום אין קרוע על דאיית המקדש אינו כדין, ועיי"ש בשע"ת בשם הברכ"י שהמנהג למעשה דלא כדברי הרדב"ז.

והנה ראית הרדב"ז שיש להחמיר בזה היא מכך שמי שראה את ירושלים בחרבנה וקרע, כשרואה המקדש חרב חייב לחזור ולקרוע, הרי שראית המקדש מחייבת קריעה בפנ"ע, וא"כ מה בכך שהאדם דר בירושלים הלא סו"ס לא ראה המקדש ל' יום.

ושמא י"ל בישוב המנהג, דודאי בפעם הראשונה שהאדם רואה המקדש אף שראה ירושלים מתווספת לו אבלות בראית המקדש וחייב לקרוע עליה. אולם כשם שבתוך ל' יום אף שחוזר ורואה פטור מלקרוע משום שלא הסיח דעת מהאבילות הראשונה, כך כשדר בירושלים אף שרואה רק מקצת מהחרבן סו"ס אין כאן היסח הדעת מהאבילות, ולכן כשחוזר ורואה המקדש אין כאן חידוש אבילות המחייב קריעה.

ומ"מ ידוע שזקני ירושלים נהגו תמיד להקפיד שלא יעבור עליהם ל' יום בלי לראות המקדש חרב, (והיינו אף בראית הכיפה, וכנ"ל), להוציא עצמם מספק חיוב קריעה.

ין לפי המנהג הנ"ל יש לדון אם אף הדר בירושלים החדשה ולא ראה המקדש ל' יום פטור מלקרוע, (דלכאוי' הוא הלא לא ראה כלל את ירושלים חרבה בזמן הזה, ומה"ת יפטר מקריעה. אולם לסברא הנ"ל דמחמת היסח הדעת אתינן עלה יש לדון דשמא אף בכה"ג אין היסח הדעת מהאבילות, ועיי"ן).

ובשם הגרשז"א כתבו להקל בזה (עיי' מעדני שלמה מועדים עמ' נ"ח), ומאידך בשם הגריש"א כתבו להחמיר בזה, (עיי' ס' הכותל המערבי עמ' ק"ו).

יא' עוד יש לדון למנהג הנ"ל במי שלא דר בירושלים אולם לא עברו עליו ל' יום שלא ראה את ירושלים, אולם את המקדש לא ראה ל' יום, האם גם בו נהגו שלא לקרוע דלכאוי' מ"ש, וצ"ע בזה.

יב' צ"ב איך מחשבים ל' יום לראיה המחייב לקרוע שוב, האם הכונה שהעומד ביום הל"א לראיה הראשונה חייב חקרו, או שדוקא שכשבר עליו ל' יום חוץ מיום הקריעה והיום שעומד בו חייב לקרוע דהיינו שדוקא ביום הל"ב יתחייב לקרוע.

והנה כעין זה הסתפק המג"א (סימן רי"ח) לענין ברכות הראיה שחייב אדם לברך על הים הגדול וכדו' כל שעבר עליו ל' יום שלא ראה את המקדש, וכנ"ל, ולדינא כתב שם המ"ב ס"ק י"א שאין לברך אלא ביום הל"ב, ולכאוי' ה"ה בנידון דידן, (אף ששם מקילים משום ספק ברכות, מ"מ הלא קריעה חיובה מדרבנן ויש להקל בספיקה, וע"ע מש"כ בזה בקו' אחר כתלנו).

יג' המנהג הוא שבחזו"מ אין קורעים, (וכ"כ בשם החזו"א, עיי' ארחות רבינו ח"ב עמוד קמ"ט), ודנו באחרונים בטעם הדבר.

[והנה לענין קריעה על שאר קרובים בחזו"מ כתב הרמ"א באו"ח סי' תקמ"ז שחלוק בזה מנהג ארץ אשכנז משאר הארצות, דלמנהג אשכנז אין קורעים אלא על האב והאם ולמנהג שאר הארצות קורעים על כל ז' קרובים. ועיי' בבבאיה"ג שם בשם התרוה"ד שעיקר דבר תלוי בפלוגתת הראשונים אם לקרוע בחזו"מ או לא, ובאשכנז נהגו לעשות בזה פשרה לקרוע על אב ואם (משום כבודם) כשיטות המחייבות לקרוע, ולא לקרוע על שאר קרובים כשיטות הפוטרות מלקרוע, וי"ל א"כ למנהג אשכנז שמכיון שנהגו בקריעה על מקום המקדש כדין

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

קריעה על שאר קרובים, (וכנ"ל אות ה') ה"ה לענין זה נהגו בקריעה על מקום המקדש כדין הקריעה על שאר הקרובים שאין קורעים עליהם בחוה"מ. אולם עיקר התמיהה למנהג שאר הארצות שנהגו לקרוע על כל ז' קרובים בחוה"מ].

ובשו"ת מנחת שלמה (קמא סי' ע"ג) ביאר בזה שדין קריעה על מקום המקדש מכיון שאבלות ישנה היא דינה כדין ליקוט עצמות שאין קורעים עליו בחוה"מ, דהרגל דוחה אבלות ישנה וכמ"ש בתוס' הרא"ש, עיי"ש.

יד] לענין פורים דנו באחרוני זמננו, (עיין קו' אחר כתלנו שכתב שיש לקרוע ומאיךך בשו"ת בצל החכמה כתב שלא נהגו לקרוע), ולכאו' לפי דברי הגרשז"א הנ"ל אין לקרוע, דמכיון דקי"ל (או"ח תרצ"ו ד' לרמ"א) שיי"ט פורים דוחה אבלות כדין הרגל, לכאו' ה"ה שלענין זה דינו כרגל שידחה אבלות ישנה אף לענין הקריעה.

טו] ולענין חנוכה לכאו' פשוט שמכיון שכל דיני אבלות נוהגים בו ודאי שחייבים לקרוע בו על ראית המקדש. (וראיתי בכמה ממחברי זמננו שכתבו לדמותו לפורים, ולענ"ד אינו כן).

וכמו"כ פשוט שבר"ח וכל ימים שאין אומרים בהם תחנון יש לקרוע על ראית המקדש. ויש שנהגו שלא לקרוע בערב שבת אחר חצות, וכבר תמהו רבים על מנהג זה, ובמנחת שלמה שם כתב שאם לבש כבר בגדי שבת פטור מלקרוע משום כבוד השבת, וה"ה במוצ"ש, עיי"ש.

טז] ראה המקדש בשבת או ברגל ושוב ראהו בתוך ל' יום נהגו שאין קורעים, ובאג"מ כתב שמנהג טעות הוא שכשוראהו בזמן שיכול לקרוע חייב אז לקרוע.

אולם במנחת שלמה שם ביאר את טעם המנהג להקל בזה לשיטתו הנ"ל שדין הקריעה על המקדש דינה כדין קריעה על ליקוט עצמות ששם הדין הוא שכל שלא קרע ביום הראשון שוב אינו חייב לקרוע, ומה"ט כתב שם שאף בראה בחול ועבר ולא קרע שוב לא יקרע כל שרואהו בתוך ל'.

(ובתוך דבריו כתב שם הגרשז"א זצ"ל שבכרכות הראיה על הים הגדול וכדו' אין הדין כן אלא אם ראה ולא בדרך אם יראה שוב בתוך ל' יום יתחייב לברך, ובזה צ"ע מדברי הבה"ל סימן רי"ח ס"א ד"ה במקום שנראה מדבריו להיפך, ועיי"ן).